

De verspreiding van *Argogorytes* en hun respektievelijke koekoekswespen (Nysson) in Nederland (Hymenoptera : Sphecidae : Nyssoninae)

door

P. BENNO

ABSTRACT. — Comments are given on the dispersion of the two known Dutch species of *Argogorytes* and their inquilines mainly founded on the author's own observations for more than 30 years. An attempt has been made to define the ecological preferences of both species.

Hoewel Bouwman (1927) van *Argogorytes mystaceus* (Linnaeus) en *A. fargeii* (Schuckard), door hem nog onder het genus *Gorytes* gerangschikt, slechts enkele sporadische vindplaatsen kon opgeven voor Nederland, zijn zij toch later gebleken allesbehalve zeldzaam te zijn. Omtrent het talrijke optreden in de omgeving van Zevenaar/Babberich vermeldde ik al een en ander (Benno, 1940; 1943). Nadien echter deed ik gelijke ervaringen op in andere streken, voornamelijk in de zuidoostelijke helft van Nederland. Belangrijk blijkt daarbij, dat men rekening houdt met de speciale biocenotische condities van deze graafwespesoorten. Daarom leek het mij nuttig om mijn ervaringen daaromtrent gedurende ruim 30 jaren hier in het kort weer te geven.

In tegenstelling tot veel andere graafwespen, die men dikwijls het talrijkst kan observeren op de nestplaatsen, blijken de nesten van Gorytini moeilijk te ontdekken, omdat zij tussen de vegetatie verborgen liggen. De aangewezen methode om ze in aantal aan te treffen is wel om op de insolatieplaatsen te letten, juist gelijk we dit vroeger hebben toegelicht voor *Lestiphorus* (cf. Benno, 1966). Op zonnig struikgewas langs de bosranden waren zo vooral *A. mystaceus* en *Nysson spinosus* (Forster) dikwijls bij tientallen waar te nemen. Overigens is men voornamelijk aangewezen op de vliegplanten.

VLIEGTIJD. Uiteraard zijn de vroegste waarnemingsdata voor elk jaar enigszins wisselend naargelang de weersgesteldheid en de bloei der vliegplanten en bovendien nog afhankelijk van toevallige persoonlijke omstandigheden. Maar gezien over een groter aantal jaren blijkt toch de gemiddelde verschijningstijd vrij nauwkeurig vast te stellen. Omdat ik in 1943 begonnen ben met systematisch de vroegste waarnemingsdata te noteren voor alle Aculeata, kan ik deze voor de bedoelde soorten nog weergeven, minstens voor een deel der vindplaatsen (zie tabel). Vanzelfsprekend werd slechts een klein deel der vangsten opgezet en in mijn kollektie bewaard. *A. mystaceus* en *N. spinosus* verschijnen meestal al in de eerste dagen van mei en behoren stellig tot de vroegst waargenomen Sphecidae van het seizoen (Van Rossem (1946) ving de mannetjes van *spinus* al op 27 april, 1946!). *A. fargeii* en *N. interruptus* daarentegen vliegen gemiddeld een twee weken later. Voor beide groepen is het waarnemingsoptimum wel gelegen in mei-juni: in juli-augustus zag ik nog maar sporadisch enkele individuen.

VLIEGPLANTEN. Gelijk de meeste Gorytini zijn ook de *Argogorytes* met hun betreffende koekoekswespen gewoonlijk aan te treffen op Umbelliferen, in hoofdzaak op *Aegopodium* en *Heracleum*, vroege vluchten soms op *Anthriscus*, maar dat bleven uitzonderingen. Een ander erg gezocht planten-genus is echter zeker wel *Euphorbia*. In de Gelderse Achterhoek werden ze talrijk gevangen op *E. cyparissias* L., gelijk destijds reeds vermeld (Benno, 1943). Omdat de Cypreswolfsmelk bij voorkeur is aan te treffen langs open wegbermen en spoordijken, was het aanvankelijk alleen *fargeii* met haar koekoekswesp, *N. interruptus*, die ik daarop ving. Maar toen ik later een aantal stekken had uitgeplant langs de boszoom in onze tuin, bleken ook de andere soorten daarvan druk gebruik te maken. Ik heb deze wolfsmelksoort elders nooit kunnen ontdekken, maar bijv. op de vindplaatsen in Noord-Brabant heb ik de wespen sporadisch ook aangetroffen op *E. esula* L. en *E. seguieriana* Neck. Omdat de laatste echter minder groepsgewijze optreden, was het bloembezoek veel lastiger te controleren dan bij de Cypreswolfsmelk.

BIOTOOP en VERSPREIDING. Terwijl er betreffende vliegtijden en bloembezoek weinig of geen verschil valt op te merken voor de soorten, is er naar mijn indruk wel een duidelijk

Waarnemingsdata van *Argogorytes mystaceus* (Linnaeus) en *A. fargeii* (Shuckard) en hun
koekoekswespen *Nysson spinosus* (Forster) en *N. interruptus* (Fabricius) ★/

		<i>A. mystaceus</i>		<i>N. spinosus</i>		<i>A. fargeii</i>		<i>N. interruptus</i>	
		♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀
1937	Langeweg(Terheyden)		29-V	29-V	29-V				
1939	Zevenaar/Babberich e.o. /1942			★★/			★★★/		
1943	Babberich	2-V+	14-V+	11-V+	11-V+	26-V+	26-V+	16-V	9-VI
	Grave e.o.	30-V+	30-V+	30-V+	30-V+	11-VI+	11-VI+		
	Beers a.d.Maas					20-V	20-V		
1944	Babberich	24-V+	24-V+	13-V+	13-V+	4-VI+	4-VI+		
	Byvank (Beek b.D.)	27-V	27-V	27-V	27-V				
	Montferland	21-VI	21-VI	21-VI	21-VI				
1945	Babberich	7-V+	14-V+	7-V+	16-V+				
	Beers a.d.Maas	2-VI+	2-VI+	2-VI+	2-VI+	2-VI+	2-VI+	16-VI	16-VI
1946	Helmond		14-VI						
1948	Deurne		8-VI						
1949	Empel (N.Br.)	13-V+	9-VI+	23-V+	23-V+	6-VI+	9-VI+	30-V	21-VI
	Udenhout e.o.	20-V		20-V	20-V				
	Hedel (Geld.)					9-VI	9-VI		
	Lith (bij de stuw)						12-VI		
1950	Udenhout e.o.	31-V+	31-V+	7-VI+	30-V+				
	Beers a.d.Maas					16-VI	16-VI		
1951	Udenhout e.o.	16-VI+	3-VI+	1-VI+	9-VI+				
1952	Udenhout e.o.	30-V+	21-V+	11-V+	30-V+				
1953	Udenhout e.o.	7-VI+	7-VI+	15-V+	25-V+				
	Sluiskil (Zlnd.)	3-VI		3-VI	3-VI				
	Oisterwijk	7-VI	7-VI	7-VI	7-VI				
1954	Grave e.o.	12-VI+	12-VI+	12-VI+	12-VI+	4-VI+	4-VI+		
	Balgoy (Geld.)					14-VI			
1955	Grave e.o.	24-VI+	24-VI+	24-VI+	24-VI+	29-VI+	29-VI+		
1956	Grave e.o.	20-V+	20-V+	20-V+	20-V+	8-VI+	8-VI+		
1957	Grave e.o.	28-V+	28-V+	28-V+	28-V+	29-VI+	29-VI+		29-VI
1958	Grave e.o.	26-V+	26-V+	1-V+	1-V+	1-VI+	1-VI+		
	Overlangel					1-VI	1-VI		
1959	Babberich	16-V+	16-V+	11-V+	16-V+	31-V+	19-V+		
	Didam/Loil					31-V+	31-V+		
	Heeze/Leende		6/7-VI	6/7-VI	6/7-VI				
1960	Babberich	13-V+	16-V+	11-V+	16-V+	31-V+	2-VI+		
1961	Babberich	24-V+	24-V+	24-V+	24-V+	6-VI+	6-VI+		
1962	Ugchelen (Veluwe)	5-VI+	5-VI+	5-VI+	5-VI+				
1963	Babberich	30-VI	10-VI+	10-VI+	10-VI+	30-VI+	30-VI+		
	Zevenaar					30-VI+	30-VI+	30-VI	
1964	Babberich	23-V+	23-V+	23-V+	23-V+				
1968	Nijmegen/Oost		30-VI		30-VI				

onderscheid aan te geven voor het specifieke biotoop, zowel als voor het globale verspreidings-areaal in Nederland. In hoeverre de verspreiding van eventuele specifieke prooidieren hierbij een rol speelt, is vooralsnog moeilijk vast te stellen, omdat er nog maar weinig van bekend is. Daarvoor zou immers een nader onderzoek van de nestproviand op diverse plaatsen vereist zijn en dit is juist bij deze wespen erg moeilijk. Ondanks herhaalde pogingen op de meest gunstige terreinen, zoals bv. in mijn omgeving te Babberich, ben ik er nooit in geslaagd de nestgangen te ontdekken. Ze worden blijkbaar tussen de dichte grondvegetatie aangelegd. Slechts een enkele keer kon ik een *mystaceus*-wijfje vangen met een verlamde *Aphrophora*-larve. Globaal samengevat waren onze bevindingen:

1. *A. mystaceus* (Linnaeus) — Deze soort bleek steeds uitgesproken gebonden aan loofbosterrein, vooral Eiken-Haagbeukenbos, al of niet gemengd met ander loofhout. Overigens zowel op alluviale gronden (Babberich; Grave; Beers) als op diluviale gronden, mits deze niet te voedselarm zijn. In het open vlakke veld wordt de soort nooit aangetroffen, evenmin als *N. spinosus*. In het aangegeven biotoop schijnt zij echter wel nergens te ontbreken (Vgl. tabel). Van alle provincies behalve Noord-Holland en Groningen zijn thans vindplaatsen bekend geworden.

2) *A. fargeii* (Shuckard) — In duidelijke tegenstelling tot de vorige is dit een uitgesproken soort van het open veld: op de vliegplanten langs de open-veld-wegen, de rivierdijken en spoorwegbermen werd steeds deze soort aangetroffen en was vooral tijdens de insolatie-tijd even talrijk waar te nemen als elders *mystaceus*. Daarnaast echter lijkt *fargeii* wel duidelijk beperkt tot de fluviatiele gronden. Mijn persoonlijke waarnemingen betroffen voornamelijk de streken langs de Rijn en de Maas in Gelderland en Noord-Brabant: vooral in de overlaatgebieden van de voormalige Beerse Overlaat en de Rijn-overlaat bij Lobith, maar ook in de gebieden van de afgesneden Rijn- en Maas-armen (Oude Rijn; Overlangel-Grave) bleek de soort ook verder landinwaarts heel gewoon. Van Hedel tot de Stuw van Lith leek zij meer beperkt tot de terreinen langs de huidige rivierloop en ving ik ze vooral op de Umbelliferen van de Maasdijk en onmiddellijke omgeving. In hoeverre de soort ook optreedt op de fluviatiele gronden langs de diverse zijrivieren, heb ik niet nader kunnen opmaken, maar diverse vindplaatsopgaven buiten het gebied van Maas en Rijn lijken aldus goed verklaarbaar, vooral de vrij talrijke opgaven van Zuid-Limburg. In elk geval heb ik in uitgesproken diluviale gebieden als bv. de omgeving van Udenhout en Montferland deze soort nooit kunnen vinden, ondanks het feit dat we daar diverse jaren veel hebben geëxploreerd.

KOEKOEKSWESPEN. — De hypothese van Bouwman (1926-1927), nl. dat minstens voor ons land *A. mystaceus* in aanmerking komt als waardsoort voor *N. spinosus*, werd door mijn ervaringen wel overduidelijk bevestigd: overal waar deze *mystaceus* in aantal werd waargenomen gedurende ruimere tijd, bleek zij regelmatig vergezeld van talrijke *N. spinosus*-exemplaren. Ook de vliegtijden korresponderen geheel: zelfs werd de koekoekswesp dikwijls nog enkele dagen vroeger waargenomen dan de genoemde waardsoort. Daarentegen werd ze in het boven aangegeven *fargeii*-biotoop nooit gevangen, ook al werd daar *A. fargeii* talrijk op de bloemen aangetroffen. De enige *Nysson*, die daarmee samenvloog zowel in de Achterhoek als in Noord-Brabant, was *interruptus* (Fabricius), al was deze lang zo talrijk niet als *N. spinosus* op de vliegplaatsen van *A. mystaceus*. Zelden zag ik meer dan twee of drie individuen per seizoen, meestal op *Aegopodium*. De konklusie lijkt me wel gewettigd, dat *fargeii* de waard-soort is van *N. interruptus*: zowel het grootte-verschil met de bovengenoemde soorten als de wat latere vliegtijden stemmen daarmee geheel overeen.

* Alleen de vroegste vangdatum ter plaatse werd genoteerd: indien de soort of sekse ter plaatse nog verder in hetzelfde seizoen werd waargenomen, is dit aangegeven door + -teken achter de vangdatum.

** Elk seizoen in aantal waargenomen, maar van deze jaren geen nadere data genoteerd. Voornamelijk in het Gimborn-Arboretum te Zevenaar en het boscomplex De Nerée te Babberich.

*** Idem, maar meer in het open veld langs wegen en dijken in het overlaatgebied van de Oude Rijn (Zevenaar-Babberich-Lobith).

Hopelijk kunnen de hier weergegeven ervaringen de belangstellenden steun geven om de nog aanwezige hiaten in onze kennis van deze interessante graafwespen-groep te helpen aanvullen.

LITERATUUR

- Benno, P., 1940. Toevoegsel tot eenige zeldzame Hymenopteren: Nysson-Gorytes. - *Ent. Ber., Amst.* 10 (231): 206—207.
- , 1943. Over een kolonie van het papaverbijtje (*Osmia papaveris* Latr.) en enige andere zeldzame Aculeaten in de Lymers. - *Ent. Ber., Amst.* 11 (247—249): 64—69.
- , 1966. Enige aantekeningen bij de fenologie van *Lestiphorus bicinctus* (Rossi) en zijn koekoekswesp, *Nysson trimaculatus* (Rossi) (Hym., Sphecidae: Nyssoninae). - *Ent. Ber., Amst.* 26(1): 7—11.
- Bouwman, E. 1927. De graafwespen van Nederland. I. Sphegidae. - *Levende Nat.* 32(2): 49—56, (3): 90—95.
- Rossem, G. van, 1946. Een phenologische aantekening over *Nysson spinosus* Först (Hym. Sphegidae). - *Ent. Ber., Amst.* 12 (269—270): 61.
- Wolfkuilseweg 173, Nijmegen 6803, the Netherlands.

NIEUWE AANWINSTEN VOOR DE BIBLIOTHEEK

- CARCASSON, R. H., 1976, Revised catalogue of the African SpHINGIDAE (Lepidoptera) with descriptions of the East African Species. 2nd ed.
- EASTOP, V. F. & D. Hille Ris Lambers, 1976, Survey of the world's aphids.
- FRIEDRICH, E., 1975, Handbuch der Schmetterlingszucht. Europäische Arten.
- GENETICS and Biology of *Drosophila*, 1976, vols. 1a-c (M. Ashburner & E. Novitsky, eds.)
- ISAAKIDÈS, C. A., 1937, Les travaux de lutte contre la mouche des olives en Grèce en 1920 et 1921.
- KAILIDIS, D. S. & R. Georgevits, 1971, Insects of *Abies*; biology, importance, control.
- KEY for the field identification of apterous and alate cereal aphids with photographic illustrations, 1974.
- LEMPKE, B. J., 1976, Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera.
- LYNEBORG, L., 1976, A revision of the Therevine stiletto-flies (Diptera: Thervidae) of the Ethiopian region (*Bull. brit. Mus.* 33(3)).
- McGREGOR, S. E., 1976, Insect pollination of cultivated crop plants (*Agric. Handbook* 496).
- RHEINWALD, G., 1967, Die Mallophagengattung *Ricinus* de Geer, 1778. Revision der ausseramerikanischen Arten. Diss., Hamburg.
- SATTLER, K., 1976, A taxonomic revision of the genus *Ornathalva* Gozmány, 1955 (Lepidoptera: Gelechiidae). (*Bull. Brit. Mus.* 34 (2)).
- SCHMIDT, G., 1970, Die deutschen Namen wichtiger Arthropoden. (*Mitt. biol. Bundesanst. Land- Forstwiss. Berlin-Dahlem* 137).
- SCHMIDT-KOENIG, K., 1975, Migration and homing in animals.
- SEMINAR on the ecology, biology, control and eradication of *Aedes aegypti*, 1967.
- STONE, J. L. S. & H. J. Midwinter, 1975, Butterfly culture; a guide to breeding of butterflies, moths and other insects.
- TAKAHASHI, R., 1921, Aphidae of Formosa, I.
- TROUESSART, E.-L., 1885, Les Sarcophtides plumicoles et Analgésinés. Première partie: Les Ptérolichés.
- VILLIARD, P., 1975, Moths and how to rear them.
- VUILLAUME, M., 1953, Biologie et comportement en Afrique Occidentale française de *Zonocerus variegatus*, avec essais de comparaison entre acridiens grands et petits migrants. Diss., Paris.
- WALLWORK, J. A., 1976, The distribution and diversity of soil animals.
- WHEELER, R., 1974, Monarch, a game.
- ZUMPT, F., 1965, Myiasis in man and animals in the old world.